

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA
PROGRAMI

A TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ

UZUN TEZ ÇALIŞMASI

YAŞAMA HAKKI

Danışman Öğretmen: Fatma Uğur

Öğrencinin Adı: Şeyma

Öğrencinin Soyadı: Çelik

Diploma Numarası: D-001129-0118

Sözcük Sayısı: 3512

Araştırma Sorusu: Turgut Özakman'ın "Töre" adlı tiyatro oyununda yansıtılan gerçeklik, hangi kavramlar yoluyla işlenmiş

ÖZ (ABSTRACT)

A Türk Dili ve Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanılan bu tez çalışmasında insanı mutsuz eden olgulara yönelinmiş, bunun odağında yapılan inceleme yolu ile bireyin yaşamda mutlu olması gerekirken kendi iradesi dışındaki nedenler yüzünden mutsuz edildiği gözlemlenmiştir. Söz edilen durumun Turgut Özakman'ın "Töre" adlı tiyatro yapıtında yazınsal gerçekliğe dönüştüğünü fark edilmiştir. Yapıtta aileler arasında yaşanan, yerine getirilmesi ödev ve sorumluluğa dönüşen öldürme durumu; "Kin ve Nefret", "Aşk", "Umut/Umutsuzluk", "Aile Bağları" başlıklarında incelenip değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda ise, bireysel hırslar nedenli başlayıp insan hayatını karartan ve topluluğun davası durumuna gelen yanlışların aşılması gerektiği, bunun yerine insanın aşka ve sevgiye layık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öz Sözcük sayısı: 99

İÇİNDEKİLER:

ÖZ	1
1. GİRİŞ	3
2. KAVRAM VE OLGULAR.....	4
2.1 KİN/NEFRET	4
2.2 AŞK	7
2.3 UMUT/UMUTSUZLUK	9
2.4 AİLE BAĞLARI	12
2.5 TOPLUMSAL KOŞULLANMIŞLIK	14
3. SONUÇ.....	16
KAYNAKÇA.....	17

Araştırma Konusu: Turgut Özakman'ın “Töre” adlı tiyatro oyununda yansıtılan gerçeklik, hangi kavramlar yoluyla işlenmiştir?

1.GİRİŞ

İnsan, içine doğduğu topluluğun değerleri ile var olur. Bu değerlerin ilk algılandığı yer de ailedir. Çocuk, kendini var edebilmek içine doğduğu ailenin bütün doğrularını ve yanlışlarını görerek biçimlenir. Bu nedendir ki bütün toplumsal yapılarda aile büyük önem taşımaktadır. Özellikle geleneksel yapının sürdüğü büyük ailelerde bu durum biraz daha etkin yer almaktadır. Birden fazla çekirdek yapının bütünlüğünden oluşan büyük ailelerde otoriteyi elinde tutan bir büyük üye ve sırasıyla etkinliği farklı farklı algılanan diğer üyeler yer almaktadır. Kır toplumlarının yaşamlarını konu eden yazınsal metinler de geleneksel temelde yapılanan büyük ailelerden bir ya da ikisini odağa alır; bu ailelerin konumunu toplumsal çatışmalar içerisinde yansıtır. Bu kurgularda yazarlar bireyi geleneksel aile yapısı içindeki etkinliği ile ortaya koymaktadır. Turgut Özakman'ın “Töre” adlı tiyatro oyununda da odağa alınan ailenin bireyleri ile onların kanlıları arasında yaşanan çatışmalar yer almıştır. Özellikle figürler hem kendi benlikleriyle olan hem de ait oldukları büyük ailenin kendi içerisinde kurduğu düzenin yanı sıra ailelerin toplumla ilişkileri çerçevesinde yansıtılmıştır. Töre metni, iki ailenin erkekleri arasında yaşanan bir can alma yarışını işlemektedir. Kin ile beslenen ilişkiler sonrasında ailelerin erkekleri arasında birbirlerini karşılıklı olarak yok etme süreci karşılıklar temelinde sivriltilmiştir. Bu düzen içerisinde bireyin var olabilmesi, ailenin onursal olarak sürekliliğini sağlamak üzerine yapılmıştır. Çünkü böyle hayatlarda birey ailesinin sürekliliğini kılmakla yükümlüdür. Töre oyununda özellikle çevresel koşulların ağır

yükü ve aileler arasında insan öldürmeye dayanan ilişkiler yer almıştır. İki aile, yıllardır süren çatışmalarda erkeklerini kaybetmiştir. Uzam olarak kullanılan Nene otoritesinin işlediği ailede Kara Hasan ve ilk gençliğini yaşayan oğlu; diğer tarafta kanlı töreyi bitirmek için düşman aileye sığınmış aşk kurbanı Mustafa kalmıştır. Bu kanlı savaşın anlatıldığı gerçeklik; aşk, kin ve nefret, umut/umutsuzluk, toplumsal koşullanmışlık kavramları temelinde kurgulanmıştır. Tez çalışmasında metne yansıyan gerçeklik kin temelli duyguya dayalı olduğundan öncelikli olarak “Kin ve Nefret” kavramına; bunun yanında yaşanan gerçeklik bir umut ışığı ile aşılmaya çalışıldığı için umut/umutsuzluk durumuna; yazarın kin ve nefret yerine aşk gibi güzel, insanın doğasına yaraşır bir duyguyu öne çıkardığı için “aşk” a; kurgudaki çatışmalar öğretilmişlik içinde gerçekleştiği için “Toplumsal koşullanmışlık” a yer verilmiştir. Böylece bu tez çalışması ile kasaba toplumlarında yaşanan gerçekliğin yazınsal metinlere birtakım kavramlar yolu ile yansıdığı görülmüş olacaktır.

2.KAVRAMLAR VE OLGULAR

2.1 Kin/Nefret

Turgut Özakman’ın yapıtına adını verdiği “töre” bir kavram olarak okuyucunun karşısına iki yönüyle çıkmıştır: Kan davası olarak ve kanlısının evine sığınan delikanlının kişiliğinden, geçmişinden bağımsız hareket etmesi sonucu korunma düşmanına sığınması. Yapıtta odağa alınan ve olayların uzam olarak yansıtıldığı evin erkekleri sözü edilen törenin ilk anlamına göre göre hareket etmişlerdir. Bunun sonucunda da aile bütün erkeklerini kaybetmiş; erkek olarak Kara Hasan ve çocukluktan yeni çıkmış oğlu kalmıştır. Anlatı zamanına göre yakın geçmişte evin oğlu Yakup’u Çolakgillerin Mustafa öldürmüştür. Mustafa da karşı ailenin

hayatta kalmış tek erkeğidir. Köye annesini görmek için gelmiş, öldürüleceği korkusu ile kanlısının evine sığınmıştır. Evde yönetimi elinde tutan, söz sahibi Nene, acı görmüş bir ana da olsa oğlu Kara Hasan'dan, evlerine sığınan Çolakgillerin oğlu Mustafa'nın, töre gereği korunmasını istemektedir. Kara Hasan eve sığınan Mustafa'nın varlığından rahatsızlık duymaktadır. *Aramızda dolaşacak, sofrada oturacak, söze karışacak... Ezmek isteyeceksin, ezemeyeceksin. Boğmak gelecek içinden, boğamayacaksın!*" (Özakman, 157) Töreyle bağlı olarak yaşayan durum öyle bir nefret oluşturmuştur ki her erkek öldüğünde katlanarak çoğalmaktadır. Odağa alınan aileye sığınan Çolakgillerin Mustafa da İstanbul'da okuyan, barışçıl, hayat dolu bir genç olmasına karşın töre yüzünden Yakup'u öldürmek zorunda kalmış, gizlice köyüne annesini görmeye gelmiştir. Öldürülme korkusu yaşadığı için kanlısının evine sığınmıştır ama durumdan büyük rahatsızlık duymaktadır: *"Bu nasıl kindir ağam? Bir kin böyle baklava börekle, susamlı çörekle beslenip büyütülür mü?"* (Özakman, 159) Diğer taraftan kanlıyı evine kabul etme ve koruma töresi, var olan nefret duygusunun aşılması adına son derece yararlı olmuştur. Oğlunu öldüren Mustafayı eve kabul ederek sahip olduğu gücüyle evdekilere sözünü geçirebilecek güçte kurgulanan Nene, sürdürülen nefrete son vermek için büyük bir özveri örneği gösterse de nefret ön planda tutulmuş; bu henüz silinememiş öfke nedeniyle evin hanımları huzursuz olmuşlardır: *"Biz o eli kanlının ölmediğini düşündükçe yaşadığımızı yanmaktayız. O yılanı hoşça tutmak bize haksızlık değil midir? Ve de babamızı aşağılamak değildir de nedir?"* (Özakman, 165) Misilleme yaparak karşı taraftan can almayı kendince hak gören töre yüzünden, kendilerini hırstan ve öfkeden kurtarmada yetersiz kalmışlardır. Evin kadınlarından olup acısının derinliği nedeniyle töreye katı yaklaşan Büyük Gelin de düşmanı eve almaktan memnun değildir çünkü kocasını töreye kurban vermiştir.

Tiyatro oyununda uzam olarak yer alan evde acı her alana sinmiştir. İnsanlar acı dilinden başka bir sesten anlamaz olmuşlardır. Acı hem gözlerini hem yüreklerini kapamıştır. Duvarda asılı kafeste bir kuş bulunmakta, ev halkı kuşun değil sesi, varlığından bile habersiz yaşamışlardır. Eve sığınan Mustafa uzun süredir hiç ötmemiş kuşun ses çıkarmasını sağlamış, eve neşe getirmiş, kin duygusunun aşılması için çaba göstermiş olsa da Büyük Gelin içindeki nefreti bastıramamış ve oluşan yeni ortamı dağıtmıştır: *“Karışma ana! Hele bu kahpenin işini kancığın işini bitireyim, sonra beni töreyi bozdu diye karalayın alçaklayın! Zühre çekil! (...) Zühre, kardeşim kurban olayım kaç kurşunumun yolundan... Cayamam artık.”* (Özakman, 167,168) Büyük Gelin’in kini gittikçe derinleştiği için nefretini eline silah alacak kadar ileri götürmüştür. O nedenle Çolakgillerden Mustafa’nın, eve sığınma hakkı töresini bile ihlal etmeyi göze almıştır.

Yazar, kin ve nefretin kökleştiği bu aile ortamında evin genç kızı Zühre ile eve sığınan Mustafa arasında oluşan aşkla bir karşıtlık sağlamıştır. Zühre ve Mustafa arasındaki saf ve temiz aşk ortaya çıktığında kadınlardaki intikam hırsının yenilmesi beklenmektedir. Fakat aile ortamında nefret henüz yok edilemeyecek kadar güçlüdür. Öyledir ki, Zühre, ailenin kanlısına duyduğu sevgiyi itiraf ettiğinde olumsuz tepkiler almıştır: *“Zühre’nin yüzünü görmektense içimden tükürmek geliyor.”* (Özakman, 175) Zaman içinde kadın figürler, evin tek yetişkin erkeği Kara Hasan’ın aksine şefkat ve merhamet odaklı hareket etme durumuna erişmiş, Mustafa’yı himayeleri altına almış ve intikam arzusunun üstesinden gelinmesi konusunda çaba göstermeye karar vermişlerdir. Her ne kadar kadınlar durumu olumlu bir biçime sokmak isteseler de üzerlerinde karşı tarafın kanını dökme görev ve sorumluluğunun yarattığı baskı nedeniyle Kara Hasan bu birlikteliğe izin vermeyi kendine yedirememektedir. Duyduğu asıl utanç ise kanlısı Mustafa’yı öldürememesi değil, kendi oğluna çocukluğunu

yaşatamamasından kaynaklanmaktadır: *“Dağa götürürdüm çocukken. Taşları dizer, bağırırdım: Vur, bu Çolakgillerin büyük oğludur! Vur, bu küçük oğludur! Dedenin torunuysan vur! Benim oğlumsan vur! Acıma, bağışlama, hoşgörme, vur!”* (Özakman, 186) Oğul, mutlu ve huzurlu bir çocukluk geçirmek yerine kin ve nefret ile beslenmiş, öç almak için yetiştirilmiştir. Aşılmaları çok zor olan, son derece derin ve kalıcı sonuçlara neden olduğu için “kin ve nefret” kavramları “Töre” adlı tiyatro yapıtında önemli bir kavram olarak yer almıştır.

2.2 Aşk

Töre’de yaşanan nefretin şiddeti çok güçlü olsa da bu intikam hırsı sevgi ile aşılmaya çalışılmıştır. Yazar, aşkı kin ve nefretin yerine koyarak insanın kurtuluş yolunu göstermiştir. Yapıtta Kara Hasan’ın torunu Zühre, var olan bu kan davasının üstesinden gelinmesinde, kin ve öfke kökenli bu ilişkiler ağının düzenlenmesinde büyük rol oynamıştır. Kan dökme yarışının kurbanı olan genç kız, ailenin verdiği kayıplar ve Çolakgiller ile verilen savaş yüzünden çocukluğunu yaşayamamıştır: *“Nene: Biri duyar diye kaygılanırım kızım. Yoksa içim parçalanmaktadır. Senin de çocukluğun kursağında kaldı.”* (Özakman, 162) Ancak her ne kadar çocukluğu öfke ile gölgelenmiş olsa da nefretin pekiştirmekte olduğu can alma töresi anlayışına yapıtın en başında dahi karşı çıkması, Zühre’nin en dikkat çekici özelliği durumundadır: *“Ben ölümü sevmiyorum dede.”* (Özakman, 156) Yaşanan kin ve nefrete rağmen Zühre, Mustafa’ya duyduğu yoğun aşk sayesinde öç alma güdüsü ile yaşayan diğer kadınların kendi hatalarını algılamalarını sağlamıştır. Ancak bu yoğun sevgi, intikam hırsı ile yanan diğer aile fertleri tarafından olumlu bir biçimde karşılanmayacağından korkan Zühre,

sevgiyi bir zayıflık olarak nitelendirmiş, bastıramadığı bu duygudan ötürü büyük utanç duymuştur: *“Yapma ne olur... Ben bu oğlanı seviyorum gelin abla. Diyiverdim işte. Gayri ötesini sen düşün! İlle vuracaksan, beni de vur! Senin gibi, halam, anam, nenem gibi güçlü değilim ben. Dayanamam gelin abla.”* (Özakman, 168) Oğullarını töreye kurban vermiş bir kadın olarak Nene, Zühre'nin sevdasını desteklemiş, otoriter tavrını kullanarak Oğlu Kara Hasan'a durumu açıklamaya çalışmıştır. Evin erkeği olarak Kara Hasan da Nene'den duyduğu aşk haberini utançla karşılamıştır. *“Demek şu avrat mukallidi oğlanı sevdin ha?” “Sus ana! Ağzımdan kaçtı. Ben nasıl bakacağım herkesin yüzüne? Ne hayvanım! (Özakman, 168)* Tıpkı kafesinde hapsolmuş kuşu Pırpır gibi Zühre de Mustafa'ya aşk ile bağlanana dek yaşanan büyük acıların altında ezilmiştir. Mustafa'nın eve misafir oluşu ise hem Pırpır'ı hem de Zühre'yi neşelendirmiştir, nefretin yenilmesi sürecinde eve umut getirmiştir. Bu mutluluk anına ailesinin de şahit olmasını isteyen Zühre, ev halkını nefreti unutmaya davet ederek sevginin ve olumlu düşüncenin gücünü okura göstermiştir. *“Durun, oturun biraz, kızmayın ne olur. İstanbul'u anlatıyordu. Kadınları, kızları, oyunları... Kuşu bile güldürdü. Size de yazıktır, he diyin sizi de güldürsün.”* (Özakman, 165) Aşk, yapıtta o denli önemlidir ki, Mustafa'ya karşı duyduğu sevgi sayesinde Zühre kan davasının yanlışlığını Oğul dışındaki tüm aile fertlerine hissettirebilmiştir. Öyledir ki, ön yargı ile duruma yaklaşan kadın figürlerin her biri zamanla törenin getirdiği olumsuz sonuçların ayırdına varmış, her ne kadar durumun getirdiği zorlukların farkında olsalar da düşman ailelerin bireyleri arasındaki aşka destek olmuşlardır: *“Ben buncağızları evlendirmeyi düşünüyorum.” “Olmaz Nene. Boşa tüketirsin kendini.” “Bilirim, çetin iştir. Dağı dağa kavuşturmaktan zordur.”* (Özakman, 171) Tıpkı Küçük Gelin gibi bu birlikteliği onaylamayan kadın figürler, sevginin gücünün farkına vardıklarında törenin yok edilmesi gerektiğini anlamışlardır. Eve sığınan bir kişiye zarar

vermeme töresini bozmayı göze alan Büyük Gelin başlarda her ne kadar Mustafa'yı öldürmeye kalkmış olsa da gelişen bu süreçte kininden vaz geçmiş, yüreğinde var olup üstü örtülen sevgiyi harekete geçirmiş ve aşkın ne denli güçlü olduğunu görmüştür: *“Devrilip gidince kinim boyumu aştı. Öfkeme dizgin vuracağıma, kamçı vurdum. Bilirim yanlış ettim ama ettim.”* (Özakman, 181) Tiyatro metninde Ana, Kız, Yenge ve Hala figürleri de tıpkı Küçük Gelin ve Büyük Gelin gibi zamanın ilerleyişi ile kan davasının sona ermesi gerektiğini hissetmiş, Zühre'ye bu zor koşulları aşmasında destek olmuşlardır:

“Hala: Hiç sevmemiş ki bunlar. Hep sevilmişler. Ne acımayı bilmişler, ne bağışlamayı. Tamamdır ana! Ağam, duyunca kızılca kıyamet mi koparırmış. Koparsın! Canımızı mı yakarmış. Yaksın! (...) Sonuna kadar varım. Emret, oğlanın evine gideyim. Canımı alacak değiller ya. Hey kadınlar derim, bize kanı balla yumak yaraşır derim, gelin şu oğlancıkla kızı baş göz edelim derim... Yalvarırım, ağlarım...” (Özakman, 179)

Kurguda Hala'nın kendini intikam hırsından kurtarmış olması, kanlıyı öldürme töresinin boşunallığını kavrayıp bu konuda direnenleri yola getirmeye çalışması, aşkın yapıtta ne kadar önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

2.3 Umut/Umutsuzluk

Turgut Özakman'ın Töre adlı yapıtında, umut ve umutsuzluk kavramları arasındaki uçurum ve zıtlık dikkat çeken bir özellik olmuştur. Yapıtın başlarında verilen kin ve nefretin sona

ermesinin mümkün olmadığı düşüncesi, Zühre ve Mustafa arasındaki aşkın ortaya çıkmasını da geciktirmiş, umutsuz ve esenliksiz bir ortam oluşturmuştur:

“Nasıl anlatayım? Ablasını düşündükçe burnumun direği sızlamaktadır. Yüreğim kayıp kayıp gidiyor. Bir el atımı uzağımdadır, saçının teline bile dokunamam. Gözümün önünde salınır, bakmama izin yoktur. Konuşmağa can atmaktayım, birlikte susmamız bile suç. Ne edeyim böyle yaşamayı? Bu yüzden başımı alıp gitmek isterim.” (Özakman, 178)

Her ne kadar bu iki genç birbirlerine karşı duydukları yoğun sevgiyi itiraf etme cesaretini toplayıp yapıtta odağa alınmış aile bireylerine bu durumu açıklamaya çalışsalar da intikam alma hırsının yarattığı umutsuzluk bu aşkı gölgelemeye devam etmiştir. *“Ağlamasın olur mu Nene? Zühre bilmez mi, bu sevginin yolu açık değildir.”* (Özakman, 170) Oysaki evin otoritesi olan Nene'nin desteğiyle sevginin gücü hissedilmiş, umutsuzluk içindeki aile bireyleri kan davasının sona ermesi için umutlu bir sürece girmişlerdir. Zühre ve Mustafa arasında gelişen aşk, Nene'nin umut ışığı olmuş, aileler arasında barışı egemen kılabilmek yolunda ona cesaret vermiştir. Her ne kadar oğlu Kara Hasan erkekliği silah taşımakta ve ölenlerin intikamını almakta görse de Nene asıl yiğitliğin huzuru sağlamakta olduğu görüşünü savunmaktadır: *“Silahsız erkek daha erkektir oğul!”* (Özakman, 173) Bu görüşünün arkasında duran Nene, genç âşıkların serptiği umut tohumları sayesinde can alma töresine karşı ev halkını ikna etmede başı çekmiştir. Yapıtta önemli bir rol üstlenen bir diğer kadın figür ise Küçük Gelin olmuştur. Güçlü ve hareketli bir karakter olan Küçük Gelin, yapıtın başlarında her ne kadar Çorakgiller'e karşı nefret duysa da, ilerleyen süreç ile birlikte Zühre'nin sevgisine saygı ile yaklaşabilmeyi öğrenmiş ve rolünü barıştan yana oynamıştır. Eşi Yakup'un eve sığınan Mustafa tarafından öldürüldüğü için nefretle yanan Küçük Gelin,

Mustafa'nın Zühre ile evlenmesine razı gelse bile oğlunun bu durumu kabullenemeyeceğini düşünmektedir. Çünkü bir kadın olarak; öldürmeyi, intikam almayı doğal bir yaşam biçimi olarak algılayan erkek cinsin bu durumu kendileri gibi onaylamayacağını düşünmektedir. Bu da yapıtta olumsuz bir durum oluşturmuştur: *“Etme Nene! O eli kanlının, Zühre'nin eri olmasına bu evde kim razı gelebilir? (...) Erimi bitirenin bu domuz oğlan olduğunu bile bile. Ben bağışlasam büyüyünce oğlum bağışlamaz.”* (Özakman, 170) Zühre'nin Mustafa'ya karşı hislerini gören Küçük Gelin, zamanla içinde biriktirdiği kin ve tiksinti duygusundan kendini kurtarmış, bu yanlış töre algısının sonlandırılması için umut bağlamında harekete geçmiştir. Yine bu umut ışığı altında Nene de sevince kapılmış, huzura kavuşacakları günü hayal etmeye başlamıştır: *“Ne güzel olacak. Kan yağmuru, rahmete dönecek. Barış görüş olacak. Bayram olacak.”* (Özakman, 186) Oysaki yapıtta okuyucuya sunulan aşk her ne kadar güçlü olsa da intikam hırsının tamamıyla üstesinden gelinmesi hiçbir şekilde mümkün olmamıştır. Çocukluğu elinden alınmış, kendini bildiğinden beri kin ve nefret ile beslenmiş, öldürmek üzerine yetiştirilmiş olan Oğul figürü, evde yaşananlardan habersiz olduğu için delikanlıyı öldürerek Zühre ve Mustafa'nın aşkına gölge düşürmüş, umutsuzluğun yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur: *“Baba vurdum! Vurdum iti! Dışarıda vurdum! Töreyle bozmadım! Dışarıdaydı soysuz! Söğütlüğe kaçıyordu! Alnından vurdum! Baba! Vurdum!”* (Özakman, 189) Tiyatro metninde yazarın, okuruna umut ve umutsuzluğu bir arada yansıtırken kan davasının manasızlığına karşı sevginin son derece güçlü bir duygu olduğunu hissettirmesi önemlidir.

2.4 Aile Bağları

Töre adlı metinde bir köy gerçekliği bütün yönleriyle yansıtılmaktadır. Bütün yapılarda olduğu gibi burada da her ailenin kendi içinde işleyen bir düzeni bulunmaktadır. Özellikle köy toplumlarında kır insanının doğa ile mücadelesinin yanında insanların ayakta kalabilmesi ve toplumun bireyi olabilmesi, Töre’de görüldüğü gibi aile gücü sayesinde gerçekleşmektedir. Aile ilişkileri ve bağı; insanları sevgi, umut boyutunda desteklediği gibi, insana ters gelen kin ve nefretin de güçlü tutulmasında, yaşatılmasında da önem kazanmaktadır. Töre’de odağa alınan aile, erkek çocuğa ailenin kanının yerde kalmaması sorumluluğunu yüklemiştir. Bu, başlı başına aile bağının bireye yüklediği bir görevdir. Birey, aileler arasında yaşanan kanlılık davasında görevini yerine getirmemesi, olaylara karşı duyarsız kalması durumunda ise asıl suçlu konumunda görülmüştür. Onun için aile bireyleri koşullanmışlık içinde algılanan davalarına sahip çıkmak zorundadırlar. Töre adlı metnin odağında yer alan ailede de durum bu şekilde olmuştur. Kanlı durumuna gelinmiş olan aile ile savaşılacak, karşı taraf bu aileden bir erkeği öldürmüştüğüne bunun öcü şartlar ne olursa olsun alınacaktır. Erkek cinse yüklenmiş olan yükümlülüğün yerine getirilememesi durumunda büyükler erkek çocuklarından utanır olmuşlardır. Metinde yer alan ilişkilerde de bunun onursal bir meseleye dönüştüğü görülmektedir: *“Oğlumdan utanırım. (...) Hiç oynamadı, gezmedi, eğlenmedi. Hep tetikte yaşadı. Şimdi yufka yürekli bir kadın gibi davrandığımı görürse, ne demez?”* (Özakman, 186) Öç almak için insan öldürmeyi bir gerekliliğe dönüştüren aile içinde bireye önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluk bireye olumsuz bir yükümlülük getirdiği gibi aile bağları sorunları çözümlenmede de önem kazanmıştır. Yapıtta birbirlerine bağlılıklarıyla tanıtılan ailede kadın figürler bile eline silah alır hale gelmişlerdir. Bu da göstermektedir ki aile onuru için yaşamada erkeğin rolüne düşen silah tutma işine kadınlar da katılmıştır. Ev içi

düzende, kin ve nefretten gözü dönen, törede kocasını kaybeden kadınlar birbirleri ile dayanışma içinde yaşamaktadırlar. Yalnız, kocalarını töreye kurban vermiş, dul kadınlar yapıtta her ne kadar esenlikli bir tablo çizmeseler, karamsar bir yaşam sürseler de birbirleri sayesinde ayakta kalabilmişlerdir. Köy gerçekliği göz önüne alındığında böyle ailelerde mutlaka sözü geçen bir figürün otoritesinden söz etmek mümkündür. Sözü edilen büyük de burada Nene figürü ile ortaya konmuştur. Nene'nin otoriter tavrı diğer figürler arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol oynamıştır. Hatta töre kavramına indirildiğinde, Nene otoriter tavrı ile imkânsız başarmış, oğlunu kaybetmiş bir anne olarak son derece büyük bir fedakârlıkta bulunmuş, bağına taş basmış ve oğlu Kara Hasan'ı duruma kendisi gibi bakabilmesi, kinden uzak kalması için olumlu yönde teşvik etmiştir. Bilge kişiliği ve olayları sevgi çerçevesinde yorumlayabilme kabiliyeti ile Nene, yapıtta dikkat çeken bir figür olmuştur. Nene, öldürmek ile huzura erişmenin mümkün olmayacağı ve olaylar bu şekilde devam ettiği takdirde kan davasının aşılamayacağı bilincine sahiptir: “*Ne zaman sona erecek bu kan yağmuru oğul? (...) Cana doymayan toprak kana doyar mı?*” (Özakman, 151) Annelik içgüdüğü ağır basan Nene, ailede verilen kayıpların yarattığı ızdıraptan, çektiği evlat acısından dolayı Mustafa'nın öldürülmesinin ailesi üzerinde yaratacağı etkilerin esenliksizliğinin farkındadır: “*Bir ana daha yandı.*” (Özakman, 152) Nene, Yakup'un ölümünde bütün aile fertlerinin suçu Mustafa'da aramasına da karşı çıkmış, suçlunun bu tip töreleri sürdürenler olduğu fikrini öne sürmüştür: “*Tetiği çeken odur ama öldüren kim? Kim olacak? Biraz onlar, biraz biz, hepimiz.*” (Özakman, 171) Evin kadınlarına sevgiye ve saygıya davet eden, onları barışı sağlamak adına tek çatı altında toplayan Nene, yanlış töre anlayışının kavranmasında ve yok edilmesinde etkili olmuştur. Kan davasının önüne geçilmesi, sürdürülmesi kadar aile bağları ile işletilen bir durumdur. Aile gücünün olumsuz

işler üretmesinde bir düzenleyici olarak Nene figürü olumlu bir katkı sağlamıştır. Hatta yazar durumu daha da keskinleştirerek Nene figürüne, torunu Zühre'nin kanlı ile yaşadığı aşkı onaylayacak kadar olumluya dönüştürücü bir rol vermiştir. Yapıtta kötü bir duygunun neden olduğu, insan öldürme üzerine kurulu bu olumsuz tablonun olumluya dönüştürülebilmesi için aile bağlarının çok önemli olduğu gerçeği yer almıştır. Aile bağlarının gücü ile son derece olumsuz, kin ve nefret ile dolu bir ortamın yarattığı sorunlar; ailedeki kadınlar arasındaki dayanışma, hiyerarşik düzen ile aşılmıştır. Yazar, bunu Zühre'nin aşkının aile içinde benimsenmesi ve ona yer verilmesi konusunda aile içi düzeni öne çıkarmıştır. Aile içi düzenin işleyişi bu bağlamda son derece önemlidir.

2.5 Toplumsal Koşullanmışlık

Turgut Özakman'ın Töre adlı yapıtında işlenen sosyal gerçekliğin yansıtılmasında toplumsal koşullanmışlığın önemi büyüktür. Bu kavram, kasaba yaşantısı içinde var olan bireylerin doğuşundan başlayan süreçte toplumun değerlerini kavramasıyla önem kazanır. Koşullanma durumu, bireyin kasaba ortamında yaşadığı, içinde yetiştiği ve değerlerini aldığı ailenin bakış açısı ile oluşmaktadır. Bu, yazısız bir kuraldır; aile içinde her birey büyüklüğü ya da derinliği ne olursa olsun o ailenin namusunu ya da değerlerini korumaya koşullanarak yetişmektedir: *“Ev ne demektir Kara Hasan'ım? Bir evin kapısı kapandı mı, ne bey buyruğu işler, ne padişah yasası. Her ev kendi töresince yaşar. Yoksulun bile evini kale bilmesi, saray sanması bundandır.”* (Özakman, 156) O nedenledir ki birey varlığını koşullanmışlık içinde sürdürmektedir. Köy ve kasaba toplumları genelinde ve Töre adlı metnin yaşandığı gerçeklikte erkek figürlerin eylemleri etkin olarak yansıtılmıştır. Metinde, erkeklerini töreye

kurban veren kadınlar dahi eline silah alsalar da erkek çocukların kanlılık ilişkilerinde taşıdığı bir sorumluluk bulunmaktadır. Bu sorumluluk da bir erkekler savaşı olarak yer almıştır. Yapıtta erkeklerin can üzerine sürdürdükleri savaşın kahrını her ne kadar evdeki kadınlar dul kalarak çekmiş olsalar da öc alma, öldürme gibi durumlarda sözü geçen toplumsal koşullanmışlık erkeklere özgü bir sorumluluktur. Bu bağlamda oğullara yüklenen sorumluluktan dolayı aile bağlarının birey üzerinde baskı oluşturan olumsuz bir etken olduğu da söylenebilmektedir. Yapıtta toplumsal koşullanmışlık, töreye bakış, eve sığınan bir kişinin korunması zorunluluğu üzerine vurgulanmaktadır fakat kanlının korunmasının nedeninin de üzerinde durmak doğru olacaktır. Sığınma durumunun öncesinde aileler arası bir kanlılık ilişkisi yer almıştır ki bu kanlılık ilişkisi bir cana bir can verilmesi üzerine kuruludur. Böyle olunca da diğer aileden de bir can alma hakkı doğmuştur:

“Yakub’un kanlısı yine köye inmiş. Ya bizden birini vuracak bu soysuz, ya da biz onu bitireceğiz (...) Korkma yavrum, dayının kanı yerde kalmayacak. Yüreğini serin tut gelinim, o canavar bugün kuş olsa uçamaz, kurt olsa kaçamaz. Yakub’un öcünü alacağız.” (Özakman, 151-152)

Yapıtta sözü geçen töre, olay öncesi can alma durumu üzerine kuruludur ve yarış içinde süren öldürmeler yeni bir yasayı ortaya çıkarmıştır. Can alan kanlı, güdüsel olarak yaşayabilmek ve ayakta kalabilmek için bu kez kendi canını düşünmek zorunda kalmıştır: *“Bir dadaşın evine kim gelirse gelsin, Tanrı misafiri sayılmaz mı? Kapının eşiğini açıp da dışarı çıkmadıkça canı güvence altında değil midir?”* (Özakman, 153) Yapıtta, kanlısının evine sığınan Mustafa figürünün eylemi ve yaklaşımında masum ve barışçıl olarak değerlendirilebilir. Mustafa’nın barışçıl yaklaşımına karşın, odağa alınan aile duruma intikam arzusu ile yaklaşmıştır. Yapıtta yansıyan nefret, kanlıyı koruma töresini bile yenebilecek denli büyüktür: *“Dedem, babam,*

kardeşim devrilip gitti benim ana. Bacımın eri, oğlu gitti. Damadım gitti. Dal gibi iki oğlum gitti. Kana kan, cana can. Bu da töre. Ama bu töre has töre, baş töre.” (Özakman, 155)

Ancak asıl töre can kaybına uğrayan mağdur ailenin insafına kalmıştır; mağdur aile oğullarını kaybetmiş olsa da karşı taraftan sığınan bir kişiyi koruma büyüklüğü göstermektedir.

3. SONUÇ

Turgut Özakman'ın Töre adlı metninde kasaba toplumunda yaşanan kin ve öfkeye dayalı olaylar dizisine yer verilmiş; bu olayların akışı sürecinde yapıta yansıyan gerçeklik de birtakım kavramlar ve olgular yoluyla işlenmiştir. Adına töre denilen, insan öldürme üzerine işleyen bir düzende yaşanan gerçeklik yapıtın temelini oluşturmuştur. Her ne kadar bu duruma olumlu bakılmasa da yazar, böyle insanlık dışı bir gerçekliğin karşısına sığınma töresi gibi olumlu bir durum ortaya koymuştur ki bu da yapıta adını veren asıl töreyi karşılamaktadır. Tiyatro metninde yazar, kanlıya, karşı eve sığınma hakkı tanımış, bunun sonucunda düşman iki ailenin çocukları arasında aşk ortaya çıkmıştır. Oluşan aşkla okur kötü töreyi sorgulayabilmiştir. Sözü edilen aşkın ortaya çıkması ve konuşulabilmesi kolay gerçekleşmemştir. Yazar çözüm olarak sunduğu aşkı işleyebilmek için Anadolu insanının büyüğe saygı gibi geleneksel yapısından yararlanmıştır. Nene figürü, aile içi ilişkilerde sözü dinlenen, imkânsız gerçek kılan rolüyle yer almıştır. Başta oğlu Kara Hasan'a, evdeki kadınlara sözünü dinletebilmiş, Zühre'nin sevdasını evliliğe dönüştürmek için önemli bir adım olmuştur. Yapıtta, odakta yer alan aşkın yanı sıra aile bağlarının gücü de işlenmiştir. Kurguya adını veren “töre” bir erkekler savaşı olarak işlenmiştir. Olumsuz bir durum olarak yansıtılan töre, bireyin sorunu olmaktan çıkıp aileye özgü bir soruna dönüşmüştür. Yapıtta yer

alan aşk da evdeki kadınlar arasında yaşanan dayanışmayla kabul görmüştür. Yapıtta öfkesinden eline silah alır duruma gelen kadınların aşk karşısında yumuşamış, iki genci bir araya getirmek için çaba içine girmişlerdir. Töre adlı metinle insanın gerek aile gerek toplumsal koşullanmışlık doğrultusunda yaşadığı; aile bağlarının insanı hem var eden, olumluya dönüştüren, hem de insanı tüketen bir bağ olduğu gerçeğine ulaşabilmektedir. Yapıtta yansıyan gerçeğin ortaya konmasında yukarıda başlıklar altında işlenen ve araç durumundaki kavramlar aracılığıyla insanın kinden, nefretten uzak durarak yaşamı aşk ve sevgiyle güzelleştirebileceği gerçekliğine ulaşılmıştır.

Kelime sayısı: 3512

KAYNAKÇA:

Özakman, Turgut. *Toplu Oyunları 1*. 4. Basım. İstanbul: Mitoş & Boyut Yayınları, Mart 2002.